

Bańdo, Adam

"Kraków-Lwów: książki, czasopisma,
biblioteki XIX i XX wieku" : VIII
Międzynarodowa Konferencja Naukowa

Rocznik Historii Prasy Polskiej 8/2(16), 191-196

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Adam BAŃDO „Kraków–Lwów: książki, czasopisma,
biblioteki XIX i XX wieku”
VIII Międzynarodowa Konferencja
Naukowa

Adam Bańdo
“Kraków–Lviv: Books, Periodicals and Libraries
of the 19th and 20th Centuries”
The Eight International Scientific Conference

Minęły dwa lata odkąd relacjonowałem obrady siódmej konferencji z cyklu „Kraków–Lwów: książki, czasopisma i biblioteki”. Tegoroczne spotkanie badaczy szeroko pojętej kultury literackiej, bibliologii oraz prasoznawstwa na terenach historycznej Galicji odbyło się w dniach 16–18 listopada w gmachu Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie. Jego organizatorem był ponownie Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Ósma edycja konferencji spotkała się z ogromnym zainteresowaniem środowisk naukowych nie tylko z kraju, ale także licznych gości z zagranicy, co nadało jej wymiar międzynarodowy. Pod tym względem wyróżniała się od poprzednich. Rekordowa była też liczba gości i wygłoszonych referatów. To niezaprzeczalny sukces obecnych organizatorów oraz pomysłodawcy, profesora Jerzego Jarowieckiego, który w 1986 roku zainicjował i organizował cykl spotkań poświęconych wspomnianej problematyce. Ich wymiernym rezultatem są opublikowane „materiały” konferencyjne, zawierające wygłoszone referaty i komunikaty. Tuż przed tegorocznymi obradami ukazało się kolejne wydanie, dokumentujące wyniki badań zaprezentowane podczas poprzedniego spotkania w 2003 roku. Uczestnicy konferencji mogli także zapoznać się ze streszczeniami bieżących wystąpień, dzięki starannie opublikowanemu programowi. Zorganizowanemu z rozmachem trzydniowemu spotkaniu patronował komitet naukowy w składzie: prof. Halina Kosętko (przewodnicząca), prof. Jerzy Jarowiecki, prof. Roman Jaskuła, prof. Maria Konopka, prof. Henryka Kramarz, prof. Krzysztof Woźniakowski i dr Piotr Krywak. Nad sprawnym przebiegiem obrad czuwał komitet organizacyjny pod przewodnictwem dr Barbary Góry.

Jak wspomniano, konferencja wzbudziła szerokie zainteresowanie w środowisku naukowym, co zaowocowało jego liczną reprezentacją. Wśród uczestników znaleźli się przedstawiciele 18 ośrodków akademickich: Bydgoszczy, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Opola, Poznania, Rzeszowa, Siedlec, Torunia, Warszawy, Wrocławia i Zielonej Góry. Tradycyjnie nie zabrakło gości z Ukrainy: z Uniwersytetu Przykarpackiego im. W. Stefanyka, Lwowskiej Biblioteki Naukowej, Technicznego Uniwersytetu Narodowego w Iwano-Frankowsku oraz Ukraińskiej Akademii Drukarstwa. W sumie uczestnictwo w obradach zgłosiły 93 osoby, wśród których szczególnie liczna była reprezentacja gospodarzy. W tym miejscu należy nadmienić, że spotkanie zbiegło się z obchodami 60-lecia istnienia krakowskiej Akademii Pedagogicznej, wcześniej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Ten fakt podkreśliła podczas otwarcia konferencji prof. Halina Kosętka, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej AP w Krakowie. Zgromadzonych gości powitali także: prof. Tadeusz Budrewicz, prorektor ds. nauki, oraz prof. Kazimierz Karolczak, dziekan Wydziału Humanistycznego AP w Krakowie. W swych wystąpieniach podkreślili znaczący dorobek naukowy poprzednich konferencji i istotny wkład Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP do rozwoju badań i upowszechniania wiedzy dotyczącej zagadnień kultury, literatury, bibliotek oraz ruchu wydawniczego i rynku prasowego na ziemiach historycznej Galicji.

Po uroczystym powitaniu rozpoczęły się obrady plenarne, w trakcie których wygłoszono 7 referatów. W tej części spotkania dominowała problematyka szeroko rozumianej bibliologii. Referaty przedstawili: prof. Anna Aleksiewicz z Uniwersytetu Wrocławskiego (*Wybrane źródła do dziejów Zakładu Pillerów we Lwowie*), dr Artur Znajomski z UMCS w Lublinie (*Wkład lwowskiego środowiska naukowego w rozwój bibliografii polskiej od połowy XIX w. do 1939 r.*), dr Bronisława Kulka, reprezentująca Akademię im. J. Długosza w Częstochowie (*Lwowskie i krakowskie biblioteki gimnazjalne w dobie autonomicznej Galicji*), dr Barbara Dąbrowska (*Współpraca bibliofilów Krakowa i Lwowa w zakresie rozwoju nauki o książce*), a także Andrzej Znamirowski, pracownik Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie (*Motywy lwowskie na ekslibrisach grafików polskich i ukraińskich*). Tematom prasoznawczym w tej grupie referatów poświęcone były wystąpienia prof. Jerzego Jarowieckiego (AP w Krakowie oraz Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu) i prof. Zofii Sokół (Akademia Świętokrzyska). Jerzy Jarowiecki, znawca prasy konspiracyjnej, dokonał tym razem charakterystyki krakowskiego „Dziennika Polskiego” (1940–1945) na tle konspiracyjnej prasy krakowskich i lwowskich ugrupowań demokratycznych z czasów okupacji hitlerowskiej. „Dziennik Polski” był pierwszym w okupowanym kraju codziennym pismem tajnym krakowskiej organizacji Stronnictwa Demokratycznego, którym kierował początkowo Mikołaj Kwaśniewski, a po jego aresztowaniu Marek Arczyński. W referacie poświęcono uwagę powstaniu i rozwojowi dziennika, organizacji redakcji i kolportażu, analizie publikowanych w nim treści oraz współpracy zespołu z redakcjami innych gazet i czaso-

pism konspiracyjnych. Z kolei Zofia Sokół, od lat zajmująca się prasą kobiecą i dla kobiet, zaprezentowała sylwetki lwowskich redaktorek, dziennikarek i publicystek oraz ich udział w ruchu wydawniczym w latach 1783–1918. Podkreśliła także rolę aktywnych zawodowo kobiet w awansie społecznym płci pięknej.

Po zakończeniu części plenarnej obrady kontynuowano w czterech sekcjach: „Książki i wydawnictwa XIX i XX wieku”, „Biblioteki XIX i XX wieku”, „Czasopiśmiennictwo XIX i XX wieku” oraz „Kultura literacka XIX i XX wieku”. Problematyka prasoznawcza, bo właśnie ona była przede wszystkim przedmiotem zainteresowania sprawozdawcy, dominowała, ze względów oczywistych, w pracach sekcji czasopiśmiennictwa. Nawiązywano do niej także w obradach pozostałych sekcji.

Tematyki prasoznawczej bezpośrednio i częściowo dotyczyło około 30 wystąpień prelegentów. Charakteryzowały się one dużą różnorodnością tematyczną, a także wielością zastosowanych metod badawczych. Wśród zaprezentowanych wyników badań naukowych znalazły się monografie pism, teksty o charakterze przeglądowym, charakterystyki statystyczne, również analizy porównawcze, a także wybrane wątki z historii prasy oraz omówienia problemów poruszanych na łamach poszczególnych czasopism.

Do grupy monograficznej należał m.in. referat dr Lucyny Kudły (AP w Krakowie) nt. lwowskich czasopism młodzieży gimnazjalnej „Tekka” (1889–1912) i „Promień” (1889–1912), wydawanych w dobie autonomii galicyjskiej. Pierwsze z nich, zwalczając trójlojalizm, propagowało idee młodzieży narodowej. Drugie, po okresie głoszenia haseł niepodległościowych (do 1905 r.), lansowało program socjalistyczny. Monograficznym ujęciem charakteryzowało się także wystąpienie mgr Wandy Matras (AP w Krakowie), poświęcone „Przekrojowi” Mariana Eilego. Autorka skupiła się na wypracowanej przez to pismo formule, która stała się wzorem dla późniejszych polskich magazynów. Dokonała też próby oceny pisma, posługując się licznymi krytycznymi wypowiedziami na jego temat. Z kolei dr Jerzy Kuzicki (Uniwersytet Rzeszowski) przedstawił dzieje czasopisma „Polska” (1848–1849), organu Stowarzyszenia Ziemiańskiego we Lwowie, który ukazywał się po burzliwym okresie Wiosny Ludów, reprezentując obóz konserwatywny. Periodyk powołano do życia w celu obrony interesów własności szlacheckiej po uwłaszczeniu chłopów w Galicji. „Polska” była finansowana przez Jana Gwałberta Pawlikowskiego i stowarzyszenia ziemiańskie. Skutecznie przeciwstawiała się programowi Centralnej Rady Narodowej oraz propagowała własne zasady polityczne, co w konsekwencji oznaczało obronę stopniowej likwidacji pańszczyzny i poddaństwa, a po ich zniesieniu walkę o możliwie wysokie odszkodowania oraz likwidację serwitutów. Podobne ujęcie charakteryzowało wystąpienie dra Alfreda Toczka (AP w Krakowie) nt. lwowskiego „Miesięcznika Heraldycznego” (1908–1915), zajął poczesne miejsce na służbie nauk pomocniczych historii i bibliotekoznawstwa. Z równym zainteresowaniem wysłuchano także referatu prof. Marka Przeniosła (Akademia Świętokrzyska) o wydawanej w języku polskim gazecie lwowskich Żydów „Chwila”

(1919–1921), reprezentującej środowisko syjonistyczne. Obok silnych akcentów politycznych, zwłaszcza w kwestiach dotyczących Palestyny, poruszano w nim także problematykę ekonomiczną i kulturalną. Tematyki lwowskiej dotyczyło też wystąpienie dr Małgorzaty Przeniosło (Akademia Świętokrzyska) nt. rocznika „Studia Mathematica” (1929–1940), redagowanego przez środowisko wybitnych, lwowskich matematyków, prof. Hugona Steinhausa i prof. Stefana Banacha z Uniwersytetu Jana Kazimierza. „Studia Mathematica” uznawane są za jedno z ważniejszych ówczesnych czasopism matematycznych na świecie.

Do kręgu krakowskiego czasopiśmiennictwa artystycznego nawiązał w swym referacie mgr Piotr Trojanowski (Bibl. Gł. AP w Krakowie). Przedstawił on dzieje inicjatywy wydawania własnego pisma przez krakowski Związek Zawodowy Polskich Artystów Plastyków w latach trzydziestych i po zakończeniu okupacji. Na tym tle ukazał powstanie i rozwój miesięcznika „Przegląd Artystyczny” (1946–1949).

Następną grupę stanowiły wypowiedzi szeroko ujmujące problematykę prasoznawczą, w tym analizy grupy pism, często wzbogacone podsumowaniem statystycznym, oraz charakterystyki porównawcze. Do tej części wystąpień należał referat ks. dra Wacława Umińskiego (PAT w Krakowie) nt. czasopism wydawanych przez księży misjonarzy w XIX i XX wieku. Referent przedstawił dzieje zgromadzenia założonego w 1626 roku przez św. Wincentego à Paulo oraz bogaty dorobek wydawniczy księży misjonarzy od momentu sprowadzenia ich na ziemię polskie w 1651 roku aż po dzień dzisiejszy.

Pierwsze powojenne wydawnictwa studenckie Uniwersytetu Jagiellońskiego omówiła mgr Joanna Gomoliszek (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W swym wystąpieniu skupiła się przede wszystkim na charakterystyce pism, począwszy od najwcześniejszej periodyki, jakim był niesamoistny dodatek „Akademik Krakowski”, zamieszczony 17 grudnia 1945 roku na łamach „Dziennika Polskiego”. Dr Czesław Michalski (AP w Krakowie) dokonał przeglądu krakowsko-lwowskich czasopism dotyczących turystyki górskiej, których początek wywodzi się od pierwszego rocznika „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego” (1876–1920), wydawanego przez Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie. Prasy sportowej dotyczył także referat dra Artura Kurka (AWF w Krakowie) nt. zapomnianych galicyjskich czasopism sportowych i turystycznych: wydawanego w 1869 roku we Lwowie tygodnika „Das Velocipede”, dwutygodnika „Koło” (1895–1899) oraz „Gazety Sportowej”, pierwszego ilustrowanego periodyku sportowego w Galicji.

Do ciekawych należało także wystąpienie dr Agnieszki Cieślik (Uniwersytet Jagielloński), poświęcone dziejom lotniczej prasy technicznej, ukazującej się we Lwowie, kolebce tej grupy pism, którą zainicjował w 1884 roku „Aeronauta”, pierwsze na ziemiach polskich czasopismo lotnicze, organ Aeronautycznego Towarzystwa Akcyjnego dla Przedsiębiorstw Powietrznej Żeglugi. Z równie wielkim zainteresowaniem spotkała się prezentacja wyników badań nad krakowską prasą katolicką u schyłku XX wieku, dokładnie w latach 1989–1998, dokonana przez dra Władysława Marka Kolasę (AP w Krakowie). Dzięki sta-

tystycznemu ujęciu zagadnienia, autor wskazał na fenomen krakowskiej prasy katolickiej, która na tle innych miast wyróżniała się zarówno pod względem liczby tytułów i nakładu, i stopnia zróżnicowania. W omawianym okresie krakowski ośrodek, wydający 214 tytułów, zajmował pierwsze miejsce w kraju, dystansując pozostałe diecezje, w tym warszawską i lubelską. Wystąpienie W. M. Kolasy nie ograniczało się jedynie do prezentacji statystycznej. Prelegent poszukiwał także źródeł owego krakowskiego fenomenu, upatrując ich w bogatych tradycjach wydawniczych, aktywności świeckich środowisk inteligencji katolickiej oraz silnym wpływie licznego duchowieństwa (seminaria, zakony). Statystyczne i typologiczne ujęcie wyróżniało również wystąpienie dra Mariusza Jakubka (Archiwum UJ) nt. prasy Krakowa ukazującej się w latach 1795–1918. W tym okresie w podwawelskim grodzie ukazywało się 1248 tytułów prasowych, w tym: 734 (58,8%) czasopisma, 219 (17,5%) kalendarzy, 164 (13,1%) pisma o nieustalonej częstotliwości, 86 (6,8%) gazet oraz 45 (3,8%) tytułów ukazujących się nieregularnie. Z wystąpieniem M. Jakubka harmonizował referat dra Sylwestra Dzikiego (AP w Krakowie), który omówił stan badań nad prasą Krakowa i Lwowa w latach 1990–2004. Przedstawił bogaty dorobek środowiska prasoznawczego oraz wskazał na potrzebę dalszych badań.

Odrębną grupę stanowiły referaty poświęcone wybranym zagadnieniom na łamach prasy. Wśród nich znalazło się wystąpienie dra Witalija Telwaka (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu) nt. problematyki ukraińskiej w lwowskim okresie „Kwartalnika Historycznego”, a także dr Barbary Gierszewskiej (Akademia Świętokrzyska) o życiu codziennym lwowian w 20-leciu międzywojennym w świetle kroniki gazetowej oraz dra Michała Zięby (AP w Krakowie): *Romantyzm i romantycy polscy na łamach „Ruchu Literackiego” w latach 1874–1878*. Podobny, kulturalno-literacki charakter miały referaty mgra Pawła Bukowskiego (Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu) nt. kultu Marii Konopnickiej w krakowskiej i lwowskiej prasie po śmierci pisarki w 1910 roku, a także Adama Bańdo (AP w Krakowie), od lat zajmującego się „Ilustrowanym Kurierem Codziennym”. Tegoroczne wystąpienie dotyczyło problematyki „dziesiątej muzy” na łamach tego popularnego dziennika w latach 1918–1939. Autor wskazał na miejsce tematyki filmowej w bogatej ofercie tematycznej pisma, rolę, jaką spełniało w jej popularyzacji, oraz różnorodność form stosowanych przez redakcję. Z kolei dr Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Akademia Świętokrzyska) omówiła problematykę kultury Krakowa i Lwowa, poruszaną w londyńskim „Dzienniku Polskim” w czasie II wojny światowej. Tej samej grupy zagadnień kulturalnych dotyczyły następne wystąpienia: dra Andrzeja Kalety (Akademia Świętokrzyska): *Tematyka i metody popularyzacji książki na łamach „Przeglądu Powszechnego” w latach 1884–1918* i mgr Bogny Szafraniec (z Uniwersytetu Opolskiego) „*Galicja*” *Franciszka Bujaka w świetle ówczesnej prasy polskiej*.

Prof. Grażyna Gzella (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w swym referacie scharakteryzowała środowisko redaktorów i dziennikarzy „pism dla ludu”, wydawanych w XIX wieku. Wg jej badań w tym czasie

ukazywało się 28 tytułów tego typu czasopism; 18 w samym Krakowie i 10 we Lwowie. Redagowało je 73 redaktorów, w większości ludzi młodych, rekrutujących się ze stanu szlacheckiego, mających wyższe wykształcenie. Jak ustaliła autorka:

Znaczna część redaktorów pracowała na posadach niezwiązanych z ich twórczością redakcyjno-dziennikarską. Najliczniejszą grupę stanowili duchowni, co nie powinno dziwić, bowiem do nich od dawna należało kształtowanie świadomości narodowej i społecznej chłopów, po nich plasowali się ludzie książki — właściciele drukarni, drukarze, nakładcy i bibliotekarze, następnie zawodowi literaci, pedagodzy i urzędnicy.¹

Interesującą próbę analizy historyczno-prasoznawczej przedstawił dr Wasyl Pedycz (Techniczny Uniwersytet Narodowy w Iwano-Frankowsku) w referacie *Zapysky Naukowego Towarzystwa imieni Szewczenka 1891–1914*.

Przedmiotem badań były także aspekty historyczno-polityczne w prasie galicyjskiej. Na ten temat zabrał głos dr Marek Białokur (Uniwersytet Opolski) i dr Jerzy Seniów (Kraków). Wystąpienie M. Białokura dotyczyło stanowiska „Przeglądu Wszechpolskiego” wobec Czechów i stosunków czesko-polskich w latach 1895–1905. Referat J. Seniowa nawiązywał do wydarzeń z pierwszych miesięcy po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Na tym tle autor przedstawił reakcje krakowskich dzienników na zagrożenia bezpieczeństwa mieszkańców podwawelskiego grodu, głównie wzmogoną przestępczością kryminalną i gospodarczą. Głosy prasy tego okresu stanowią ciekawą kronikę wydarzeń społecznych, zagrożeń i wyzwań, jakim musiało stawić czoło organizujące się na nowo odrodzone państwo polskie.

Trzydniowym obradom konferencji towarzyszyły długie i ożywione dyskusje w zespołach problemowych. Uczestnicy obrad mieli także okazje wysłuchać koncertu muzycznego w wykonaniu Jana Oberbeka oraz oglądnąć wystawy polskich i ukraińskich ekslibrisów. Duże zainteresowanie wzbudziła także wystawa książki miniaturowej.

Zwieńczeniem konferencji były obrady plenarne, podczas których dokonano podsumowania pracy w sekcjach tematycznych. W imieniu organizatorów prof. Halina Kosętka podziękowała wszystkim uczestnikom konferencji za aktywny w niej udział. Wyraziła też nadzieję, że następna konferencja z cyklu „Kraków–Lwów” odbędzie się za dwa lata, tym razem w dawnej stolicy Galicji. Zapowiedziano także wydanie materiałów konferencyjnych dokumentujących osiągnięcia naukowe tegorocznych obrad.

¹ G. Zella, *Redaktorzy lwowskich i krakowskich „pism dla ludu” w XIX w.*, VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Kraków–Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. Streszczenia referatów*, Kraków 2005, s. 15.